

OSPORAVANI DIJELOVI AMORIS LAETITIA

Hrvoje Vargić

Katoličko sveučilište Ivana Pavla II.
Lublin, Poljska
hrvoje.vargic@gmail.com

UDK: Franciscus, papa Amoris laetitia : 27-722.52:275.6:2-722.54*2016*
27-549.3:347.627.4
27-46:347.627.4
27-428

<https://doi.org/10.34075/cs.57.s1.3>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 8/2022.

Sažetak

Članak se dotiče nekih dijelova pobudnice pape Franje *Amoris laetitia* koja su u katoličkoj javnosti izazvala najveće polemike, kao što su određene točke unutar osmoga poglavlja koje se odnose na pripuštanje pričesti rastavljenih i civilno ponovno vjenčanih parova. Teza koju članak nudi jest da je ono što spomenute točke čini spornima nerijetko pogriješan okvir za tumačenje te pristup razumijevanju pobudnice *Amoris laetitia*. Smatrajući da je filozofija Karola Wojtyły prikladna za stvaranje interpretacijskoga okvira za tumačenje pobudnice, članak će ukratko prikazati glavne uvide u Wojtyłtinu filozofiju kako bi oni poslužili za tumačenje onih mjesta pobudnice koja su u dijelu katoličke javnosti izazvala polemike. Poseban naglasak bit će na razjašnjavanju mjesta koja govore o pripuštanju pričesti rastavljenih i civilno ponovno vjenčanih. Članak pokazuje da *Amoris laetitia* ne donosi promjenu u službenom nauku Crkve, ali donosi promjenu u pastoralnom pristupu.

Ključne riječi: *Amoris laetitia*, papa Franjo, dubia

UVOD

Papa Franjo je 2016. objavio apostolsku pobudnicu *Amoris laetitia* (*Radost ljubavi*) sa svrhom da donese kršćanski navještaj o obitelji koji je „uistinu radosna vijest.”¹ Pobudnica je objavljena nakon tzv. izvanredne sinode o obitelji održane 2014. godine i službene sinode održane godinu dana poslije. Već su i rasprave na sinodama izazva-

¹ Papa Franjo, *Amoris laetitia - Radost ljubavi. Postsinodalna apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama, kršćanskim supružima i svim vjernicima laicima o ljubavi u obitelji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016., čl. 1. U daljnjem tekstu: AL.

le burne rasprave u katoličkoj javnosti, a sve je kulminiralo žestokim kritikama dijela katoličkih intelektualaca na samu apostolsku pobudnicu. Najveće polemike izazvale su određene točke unutar osmoga poglavlja *Amoris laetitia* koje se odnose na pripuštanje pričesti rastavljenih i civilno ponovno vjenčanih parova.

Već u trećem poglavlju pobudnice papa Franjo nagoviješta nešto od pastoralnog pristupa koji će poslije predložiti u osmom poglavlju, koje je izazvalo najviše kritika: „Evandjelje obitelji hrani i ono sjeme koje još uvijek čeka da sazrije i mora njegovati ona stabla koja su se osušila i koja se nipošto ne smije zanemarivati, kako bi, počevši od Kristova dara u sakramentu, bračni parovi 'strpljivo bili vođeni još dalje te dosegli bogatiju svijest i puniju integraciju toga otajstva u svome životu.’”² Papa Franjo ovdje objašnjava svrhu pastoralnog pristupa koji predlaže, a to je integracija punine Kristova otajstva o braku i obitelji u život svakoga bračnoga para.³ Ujedno, Papa nedvojbeno potvrđuje esencijalna svojstva ženidbe: jedinstvo, otvorenost životu, vjernost i nerazrješivost.⁴ Ipak, dinamika između afirmacije onoga što je esencijalno i nepromjenjivo te ostvarenje toga u okolnostima konkretnih osoba *ovdje i sada* ono je što je izazvalo nerazumijevanje i kritike.

Svrha ovog rada je ponuditi prikladno tumačenje dijelova pobudnice koji su izazvali polemike i ponuditi odgovore na neke najčešće kritike. Tumačenje će biti temeljeno na filozofskoj misli Karola Wojtyły, pri tome ne implicirajući kako je određena filozofija (pa čak ni filozofija budućeg pape) na istoj ravni kao službeni nauk Crkve. Wojtyłina objašnjenja odnosa subjektivnog i objektivnog aspekta stvarnosti, primijenjena na područje etike i moralne teologije, daju prikladan okvir za tumačenje i odgovor na kritike. Stoga će prvi dio članka biti posvećen sažetom iznošenju određenih postavki Wojtyłine filozofije relevantnih za tumačenje pobudnice, dok će u drugom biti ponuđen odgovor na neke najčešće kritike.⁵

Analiza provedena u članku bit će primarno filozofska. Kao takva, ona zahtijeva i teološko dovršenje, za što u ovom članku neće biti mjesta. No filozofskom analizom moguće je pokazati što je

² AL, čl. 76.

³ Detaljnije o Franjinom pastoralnom pristupu u Pobudnici, vidi: Jadranka Garmaz i Antun Volenik, Pastoralni i odgojno-katehetski naglasci sedmog i osmog poglavlja posinodalne pobudnice *Amoris laetitia*, *Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti* 72, (2017.), 1, 93–108.

⁴ AL, čl. 77.

⁵ Zbog ograničenosti prostora ovdje nudim sažete odgovore na samo neke od kritika. Detaljnije odgovore i obrazloženja donosim u: Hrvoje Vargić, *Amoris laetitia – vjernost ili lom? Od Wojtyły do pape Franje*, Salesiana, Zagreb, 2019.

istina o stvarnosti u moralnom i antropološkom redu kako bi dosegnuta istina mogla rasvijetliti i razne teološke pristupe tom pitanju. Legitimnost ovakvog pristupa ogleda se u činjenici da je istina jedna i cjelovita i stoga, ako su filozofski uvidi u ovom članku istiniti, teološka tumačenja moraju nužno biti u skladu s njima i obratno.

1. METODOLOŠKE PRETPOSTAVKE TUMAČENJA

Prije nego što je postao papa Ivan Pavao II., Karol Wojtyła bio je vrstan filozof fenomenološkog i personalističkog usmjerenja.⁶ U njegove rane filozofske radove obično se ubraja njegova habilitacija na temu mogućnosti zasnivanja kršćanske etike na filozofskom sustavu Maxa Schelera⁷, zatim niz članaka poznatijih pod nazivom „lublinska predavanja”⁸, dva kapitalna djela, *Osoba i čin*⁹ i *Ljubav i odgovornost*¹⁰ te rukopisi koji su kasnije objavljeni kao knjiga *Čovjek u području odgovornosti*¹¹.

Kao fenomenolog Wojtyła smatra da svaka adekvatna filozofska analiza u području antropologije i etike treba kao polazište uzeti analizu življenog iskustva osobe.¹² Iskustvo treba analizirati fenomenološkom metodom, ali ga ne treba shvaćati fenomenalistički (senzistički), tj. svodeći ga samo na osjetilno iskustvo. Wojtyła ističe da je iskustvo „uvijek prvi i osnovni stadij ljudske spoznaje i u njemu je, poradi dualističke strukture spoznavajućeg subjekta, sadržan ne samo osjetni nego također i intelektualni element”¹³. Stoga je i definicija iskustva za Wojtyłu „direktan kognitivni sus-

⁶ I nakon što je postao papa Wojtyła ističe da će „ostati predan fenomenološkom pokretu i da smatra samoga sebe fenomenologom, iako neće moći više aktivno sudjelovati u debatama u fenomenološkoj zajednici”. Usp. Hans Köchler, Karol Wojtyła's Notion of the Irreducible in Man and the Quest for a Just World Order, *Karol Wojtyła's philosophical legacy*, The Council for Research in Values and Philosophy, Washington, D.C., 2013, 169.

⁷ Karol Wojtyła, *Ocena możliwości zbudowania etyki chrześcijańskiej przy założeniach systemu Maksa Schelera*, TN KUL, Lublin, 1959.

⁸ Karol Wojtyła, *Person and Community: Selected Essays*, 4th edition, Peter Lang, New York, 2008. U daljnjem tekstu: *Person and Community*.

⁹ Karol Wojtyła, *Osoba i čin*, Verbum, Split, 2017. U daljnjem tekstu: *Osoba i čin*.

¹⁰ Karol Wojtyła, *Ljubav i odgovornost*, Verbum, Split, 2009. U daljnjem tekstu: *Ljubav i odgovornost*.

¹¹ Karol Wojtyła, *Man in the field of responsibility*, St. Augustine's Press, South bend, Indiana, 2011. U daljnjem tekstu: *MFR*.

¹² Vidi npr. Karol Wojtyła, *Osobna struktura samoodređenja, Obnovljeni život*, 34 (1979.) 1, 6. U daljnjem tekstu: *Osobna struktura*.

¹³ *Isto*, 7.

ret s objektivnom stvarnošću”¹⁴. Iskustvo koje je temelj za razumijevanje čovjeka je „potpuno i sveobuhvatno te isto tako slobodno od svih unaprijed formiranih mišljenja, izvedenih iz ovog ili iz onog filozofskog sistema”.¹⁵

Uzimajući ovo u obzir, može se reći da je za prikladno razumijevanje moralne stvarnosti o kojoj se govori u pobudnici *Amoris laetitia*, potrebno početi od razumijevanja konkretnog čovjeka *ovdje i sada*, a ne od apstraktnih ideja, normi i sl. Isti pristup dijeli i papa Franjo, koji u pobudnici *Evangelii gaudium* govori da su „stvarnosti važnije od ideja”¹⁶. Za obojicu konkretna stvarnost uvijek ima prednost nad apstraktnim idejama. To ne znači da se apstraktne norme zanemaruju, već se metodološki usmjerava na ono konkretno kako bi se uvidjelo kako se u konkretnoj stvarnosti ostvaruje apstraktna norma.

Usmjeravajući se na konkretno iskustvo, postupno se iznosi na svjetlo složena struktura stvarnosti. Wojtylinim riječima, „objašnjavajući sve više slijedimo objekt koji nam je dan u iskustvu, onako kako nam je dan. Sve bogatstvo, raznovrsnost i složenost spoznaje pojavljuju se pred nama”.¹⁷ Svakoj pojedinoj okolnosti treba dati dužnu pozornost u svim njezinim vidovima. Stvarnosti treba dopustiti da se pokaže i da progovori što stvarnost jest u cijelom svom bogatstvu i slojevitosti, bez apriornog isključivanja ijednog dijela stvarnosti. Na sličan pristup poziva papa Franjo kad kaže da trebamo „izbjegavati prosudbe koje zanemaruju složenost različitih okolnosti”¹⁸ te da treba pažljivo razlučivati različite situacije.¹⁹ Tek nakon strpljivog dopuštanja stvarnosti da se pokaže, moguće je prodrijeti u esencijalne i objektivne elemente stvarnosti.

Konkretna osoba i njezino iskustvo su, dakle, privilegirano mjesto istraživanja. Wojtyła ističe da tog konkretnog čovjeka, između ostalog, treba promatrati pod vidikom svijesti i subjektivnosti. Iako u ranijoj fazi Wojtyła prihvaća tradicionalnu aristotelovskotomističku filozofiju gotovo bez ograda, u kasnijoj fazi ističe nekoliko

¹⁴ Jarosław Kupczak O. P., *Destined for Liberty: The Human Person in the Philosophy of Karol Wojtyła/John Paul II*, The Catholic University of America Press, Washington, D.C., 2000., 74.

¹⁵ *Osobna struktura*, 7.

¹⁶ Papa Franjo, *Evangelii gaudium - Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., čl. 231-233. U daljnjem tekstu: EG.

¹⁷ *Osoba i čin*, 43.

¹⁸ *AL*, čl. 296.

¹⁹ *Isto*, čl. 298.

snažnih prigovora.²⁰ Jedan od najvažnijih prigovora je da tradicionalna filozofija nije dovoljno uzela u obzir ono što je u ljudskoj osobi nesvodljivo – subjektivnost i svijest.²¹ Prema Wojtyła, tradicionalna filozofija čovjeka svodi na ostatak svijeta (kozmosa) i ne uspijeva zahvatiti taj unikatni dio u osobi, njezinu subjektivnost. Stoga naglašava da tradicionalna metafizička analiza treba biti nadopunjena onom fenomenološkom, koja može adekvatno opisati subjektivnost čovjeka.²²

Važno je naglasiti da se analiza subjektivnosti ne može provoditi samo na planu svijesti jer bi to vodilo u krajnost subjektivizma. Osoba se otkriva kroz čin i čini otkrivaju osobu. Čini svoj sadržaj objavljuju u svijesti, ali istovremeno objavljuju i osobu kao djelujući subjekt. Svijest i djelovanje osobe, subjektivni i objektivni vid čina trebaju se promatrati u međusobnu nadopunjavanju, kako bi se analiziralo cjelovito iskustvo čovjeka, a ne tek dijelovi toga iskustva.²³

Reafirmirajući čovjekovu subjektivnost, Wojtyła istovremeno poziva na nadvladavanje opreke subjektivizam-objektivizam, u kojoj se bilo subjektivni bilo objektivni pol, apsolutiziraju.²⁴ Čovjek nije ni čista svijest, a ni puko objektivno biće svedivo samo na razinu svoje naravi, tj. onoga što dijeli sa svim drugim ljudskim bićima. Subjektivnost i objektivnost dva su međusobno nadopunjujuća pogleda na istu stvarnost. Čovjek je istovremeno subjekt i objekt te on treba biti promatran i pod objektivnim i pod subjektivnim vidikom.²⁵

Ova metodološka napomena omogućuje i da se uvidi kako većina kritika pobudnice *Amoris laetitia* proizlazi iz pozicija jednostranog objektivizma. Isto polazište vidljivo je i kod tzv. *dubia*, pet pitanja koja su papi Franji i kardinalu Gerhardu Mülleru, ondašnjemu prefektu Kongregacije za nauk vjere, 19. rujna 2016. godine uputila četvorica kardinala.²⁶ *Dubia* od drugog do petog pitanja pitaju vrijedi li i dalje nauk o postojanju apsolutnih moralnih normi

²⁰ O evoluciji Wojtylina odnosa prema tomizmu, vidi: Douglas Flippen, Was John Paul II a Thomist or a Phenomenologist?, *Faith & Reason* 31 (2006.) 1, 65–106.

²¹ Karol Wojtyła, Thomistic Personalism. *Person and Community*, 170–171.

²² Karol Wojtyła, Subjectivity and Irreducible in the Human Being, *Person and Community*, 215–216.

²³ Usp. *Osoba i čin*, 46–47.

²⁴ Karol Wojtyła, Subjectivity and Irreducible in the Human Being, *Person and Community*, 210.

²⁵ *Ljubav i odgovornost*, 13.

²⁶ Usp. Edward Pentin, Full Text and Explanatory Notes of Cardinals' Questions on 'Amoris Laetitia', *National Catholic Register*, 16. 11. 2016. Dostupno na [URL: <http://www.ncregister.com/blog/edward-pentin/full-text-and-explanatory-notes-of-cardinals-questions-on-amoris-laetitia>, pristupljeno 8. 6. 2022.]

koje zabranjuju intrinzično zle čine i koje su obvezujuće bez iznimke, može li se još govoriti o objektivnoj situaciji teškog habitualnog grijeha, vrijedi li još da se objektivno zao čin ne može pretvoriti u subjektivno dobar čin, vrijedi li da savjest nikad ne može biti legitimirana da opravda iznimke apsolutnim moralnim normama koje zabranjuju intrinzično zle čine po svom predmetu i sl. Odgovor na sva ova pitanja je potvrđan i on zapravo nije osobito kompliciran: objektivno zli čini ostaju i dalje takvi, savjest i dalje ne može izmišljati iznimke od apsolutnih moralnih norma itd. Ali ono što se može vidjeti kod *dubia* jest da ona svaki put pitaju o objektu i objektivnoj strani moralnosti: postoje li i dalje objektivne istine, postoje li apsolutne moralne norme i sl., ali nijednom ne pitaju o subjektu. I tu je vidljivo da je pola analize potpuno ispušteno iz vida: odgovarajući na *dubia*, mnogo toga će se znati o objektu, a gotovo ništa o subjektu.

Nadvladavanje subjektivizma i jednostranog objektivizma o kojem Wojtyła govori, kad se preslika na područje etike i moralne teologije, rezultira time da se etika treba smjestiti negdje „između” kazuističke i situacijske etike, izbjegavajući obje krajnosti.²⁷ Situacijska etika, koja kaže da ne postoje norme koje bi transcendirale situaciju, neprihvatljiva je i Wojtyli i papi Franji.²⁸ S druge strane, Wojtyła ističe ograničenja kazuistike: ona je uvijek pokušaj da se na neki način izvana aproksimira ono što je konkretno i iznutra, ona nikad ne može zahvatiti do kraja originalnost svakog čina volje.²⁹ Ona pokušava objektivizirati ono što je subjektivno, što se nikada ne može u potpunosti učiniti. Ona je svakako potrebna, ali nije dovoljna i stoga Wojtyła govori da je „možda tzv. ‘formacija savjesti’ bitnija nego što je apstraktna kazuistika”.³⁰ Upravo je ta formacija savjesti temelj pastoralnog razlučivanja o kojem će govoriti papa Franjo.

2. NAJČEŠĆI PRIGOVORI POBUDNICI AMORIS LAETITIA I ODGOVOR NA NJIH

2.1. Subjektivnost i relativizacija grijeha

Amoris laetitia nastavlja proces koji je započeo Wojtyła i rasvjetljava odnos subjektivnog i objektivnog aspekta moralnosti i grijeha u kontekstu rastavljenih i civilno ponovno vjenčanih. Na temelji-

²⁷ Usp. MFR, 65.

²⁸ Da bi odbacio svaku primisao situacionizma, Franjo podsjeća kako „Crkva ni na koji način ne može odustati od toga da predlaže puni ideal braka, Božji plan u svoj njegovoj veličini”. AL, čl. 307.

²⁹ Usp. MFR, 64.

³⁰ Isto.

ma duge tradicije Crkve pobudnica ponovno ističe kako kod svakog grijeha postoji objektivni aspekt, tj. objektivna kvaliteta čina, kao i onaj subjektivni. Objektivni vidik grijeha predstavlja sama materija grijeha, koja može biti objektivno teška ili laka. Subjektivni aspekt predstavljaju svijest i sloboda osobe koja čini grijeh. Subjektivni čimbenici grijeha ne mogu promijeniti objektivnu narav grijeha. Čak i ako osoba nije nimalo svjesna onoga što čini i ako joj je sloboda u činu sasvim umanjena, grijeh ostaje objektivno težak po snazi svojega objekta.

U pobudnici Franjo ističe: „Stupanj odgovornosti razlikuje se od slučaja do slučaja, te pojedini čimbenici mogu ograničiti nečiju sposobnost odlučivanja.”³¹ Ta rečenica odražava opće mjesto u katoličkom nauku, naime to da smanjena svijest i sloboda osobe koja čini grijeh mogu umanjiti njezinu odgovornost za počinjeni grijeh. Katekizam Katoličke Crkve naglašava kako je, da bi neki grijeh bio smrtnan, potrebno zadovoljiti tri uvjeta: „Smrtni je grijeh onaj kojemu je objekt teška stvar, a učinjen je pri punoj svijesti i slobodnim pristankom.”³²

Moguće je da osoba počini grijeh koji je po svojoj materiji težak, ali da ta osoba pritom nije u stanju smrtnoga grijeha jer joj nedostaje svijesti ili slobode pri izvršavanju čina. Rastavljeni i civilno ponovno vjenčani parovi nedvojbena čine grijeh teške materije, ali mogu postojati bar neki među njima koji nisu u stanju smrtnoga grijeha jer su im svijest ili sloboda umanjeni.

Franjo u trećemu poglavlju pobudnice ističe da „iako nauk treba jasno izložiti, valja izbjegavati prosudbe koje zanemaruju složenosti različitih okolnosti, te obratiti pozornost na način na koji osobe proživljavaju te okolnosti, odnosno zbog njih trpe”.³³ Dakle, nauk treba jasno izložiti. Može se reći: grijeh se treba nazvati grijehom. Ipak, objektivna strana grijeha nije sve što se može i treba istaknuti. Grijeh se uvijek događa u činu osobe, a kako naučava Wojtyła - čin osobe ima svoju subjektivnu i objektivnu dimenziju. Franjo poziva da se s jednakim marom promotre obje dimenzije. Stoga treba odbaciti sve one kritike koje bi tumačile kako Franjo relativizira grijeh ili daje opravdanje za život u neredovitim okolnostima.³⁴

³¹ AL, čl. 79.

³² Katekizam Katoličke Crkve, Glas koncila, Zagreb, 2016., čl. 1857. U daljnjem tekstu: KKC.

³³ AL, čl. 79

³⁴ Vidi npr. Jean-Michel Gleize, *Amoris Laetitia: Considerations on Chapter 8*, *ssp.org*, 2016. Dostupno na [URL: <https://ssp.org/en/amoris-laetitia-ssp-gleize>, pristupljeno 8. 6. 2022.]

Dakle, može se dogoditi da neki parovi u „drugom braku” nisu u stanju smrtnog grijeha, ali da bi se to ustanovilo, moraju se analizirati subjektivni elementi moralnog čina – svijest i sloboda. Za to nije dovoljna samo kazuistika, nisu dovoljna samo opća pravila, nego je potrebno razlučivanje jer razlučivanje je metoda koja uspijeva doprijeti do subjektivnog elementa moralnosti. Kako pokazuje Wojtyła, razlučivanje je potrebno jer apstraktna analiza ne može dosegnuti sve aspekte moralnosti. Razlučivanje ima svrhu objektiviziranja onoga što je po sebi subjektivno. Objektivizacija u tom smislu znači stajanje izvan iskustva, izvlačenje iskustva moralnosti izvan subjektivnoga konteksta u kojemu ono nužno uvijek nastaje. Ta objektivizacija skupa s izvlačenjem na teorijski plan mora posebice naglasiti egzistencijalni sadržaj, nipošto ga ne smije zanemariti.³⁵ Također, razlučivanje omogućuje prodiranje u konkretnost i originalnost svakoga praktična čina, tj. tada dopire ondje gdje kazuistika ne može. *Amoris laetitia* govori o pastoralnoj pratnji parova u *neredovitim okolnostima* koja im treba pomoći da razumiju svoje stanje u svjetlu nauka Crkve i uputa biskupa: „Riječ je o putu praćenja i razlučivanja koji navodi vjernike da osvijeste svoje stanje pred Bogom. Razgovor sa svećenikom, u unutarnjem forumu, pomaže im donijeti ispravan sud...”³⁶ Dakle, razlučivanje nije hod prema subjektivizmu, ono je metoda i postupak izvlačenja onoga što je po sebi subjektivno te osvjrtljavanje toga objektivnim principima božanskoga nauka o moralu. Važno je da se u unutarnjem forumu objektivizira ono što je subjektivno i uvidi kako to subjektivno odgovara moralnoj normi u određenim okolnostima.

Zbog tih razloga papa Franjo podsjeća da bi pastiri trebali „prikladno razlučivati situacije” u kojima se neki vjernici nalaze.³⁷ Služeći se riječima Benedikta XVI., navodi da „nešto sasvim druga nova je veza proizašla iz nedavnog razvoda, uz sve patnje i konfuzije koje to za sobom povlači za djecu i cijele obitelji, ili ako je riječ o nekome tko je uporno propuštao ispunjavati obiteljske obveze. Mora biti jasno da to nije ideal koji evanđelje predlaže za brak i obitelj”.³⁸ Dakle, mora biti jasno da to nije ideal, kao što se mora pomno razlučivati kakav će se pastoralni pristup primijeniti s obzirom na različitost situacija i osobnih okolnosti.

³⁵ Karol Wojtyła, *The Problem of the Theory of Morality, Person and Community*, 135.

³⁶ *AL*, čl. 300.

³⁷ *AL*, čl. 79.

³⁸ *Isto*, čl. 298.

2.2. Trostruka podjela grijeha

Pozivajući se na pobudnicu *Pomirenje i pokora*, neki su autori uputili kritiku kako bi stajalište koje bi izražavalo da osoba čini grijeh koji je težak po materiji, ne nalazeći se istovremeno u stanju smrtnoga grijeha, uvodilo trodijelnu podjelu grijeha na teški, smrtni i laki grijeh.³⁹ Ivan Pavao II. u *Pomirenju i pokori* odbacuje mogućnost takve podjele: „Tijekom sinode neki su biskupi predložili trostruku podjelu grijeha na lake, teške i smrtno. Ovakva trostruka podjela može ilustrirati činjenicu da postoji stupnjevost ozbiljnosti (težine) između teških grijeha. Ali još uvijek ostaje istinito da je esencijalna i bitna distinkcija između grijeha koji uništavaju milost i onih koji ne uništavaju nadnaravni život. Ne postoji srednji put između života i smrti.”⁴⁰

Važno je ispravno razumjeti što Ivan Pavao II. ovdje govori. Ponajprije, on prepoznaje da može postojati stupnjevost između grijeha koji su teški po materiji.⁴¹ Naravno, ta stupnjevost ili razlika u kvantiteti podjela je koja se događa pri vrjednovanju ozbiljnosti materije. Tako se i među grijesima koji su po materiji teški razlikuju oni kojima je materija teža i kojima je materija lakša (npr. ubojstvo – krađa). Ta stupnjevost ne niječe činjenicu da se uza sve vidove grijeha - objektivne (materija) i subjektivne (svijest, sloboda), grijesi esencijalno ipak dijele *samo* na smrtno i lake. Razmotrimo li tri relevantna čimbenika s obzirom na težinu grijeha (materiju, svijest i slobodu), ishod može biti samo dvostruk: grijeh je ili smrtno ili laki.⁴²

Važno je ovo tumačiti u kontekstu drugog citata iz *Pomirenja i pokore*: „Trebalo dodati – kao što smo učinili i na sinodi – da su neki čini intrinzično teški i smrtni (lat. *intinsecus gravia et mortalia*) po snazi njihova objekta. To jest, postoje čini koji, po sebi i u sebi, neovisno o okolnostima, su uvijek teško pogrešni po snazi njihova objekta. Ovi čini, ako su provedeni sa dostatnom sviješću i slobodno, su uvijek smrtno grešni.”⁴³ Podjela koja je gore predložena ni u

³⁹ Usp. Roberto De Mattei, Friendly Criticism of Rocco Buttiglione's Theses, *Corrispondenza Romana*, 15.11.2017. Tekst na engleskom dostupan na [URL: <https://rorate-caeli.blogspot.com/2017/11/de-mattei-friendly-criticism-of-rocco.html>, pristupljeno 8.6.2022.]

⁴⁰ Ivan Pavao II., *Reconciliatio et paenitentia - Pomirenje i pokora*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985., čl. 17. U daljnjem tekstu: RP.

⁴¹ Riječima Katekizma: „Težina grijeha je veća ili manja: ubojstvo je veće od krađe. Treba voditi računa i o svojstvu povrijeđenih osoba: nasilje nad roditeljima po sebi je veće od nasilja nad strancem.” *KKC*, 1858.

⁴² Iz ovog razloga u govoru o AL predlažem korištenje sintagme „grijeh objektivno teške materije” prije nego sintagmom „teški grijeh” kako bi se izbjegle zabune.

⁴³ RP, čl. 17.

kojem smislu nije u oprjeci sa zadnjim citatom. Čini se ipak da se taj navod služi pojmovima „težak” i „smrtan” kao sinonimima kada govori o težini materije grijeha (zato u prvoj rečenici govori „da su neki čini intrinzično teški i smrtni po snazi njihova objekta”). Ipak, iz treće se rečenice razabire da takvim činima treba dodati „dostatnu svijest i slobodu” kako bi se moglo reći da je osoba u stanju smrtnoga grijeha, tj. da je lišena posvetne milosti. Subjektivno smanjena odgovornost, kako je već istaknuto, ni u kojem slučaju ne mijenja objektivnu narav određenoga grijeha. Objektivno – neki su čini teško grješni s obzirom na materiju ili objekt, neovisno o okolnostima. Okolnosti mogu jedino učiniti da je odgovornost osobe smanjena pa da se, posljedično, ne nalazi u stanju smrtnoga grijeha.

2.3. Neostvarivost ideala i postupnost zakona

Papa Franjo u jednom dijelu pobudnice naglašava da „savjest može prepoznati ne samo da određena situacija, objektivno govoreći, ne odgovara svim zahtjevima evanđelja nego, također, može iskreno i pošteno prepoznati ono što je trenutačno najvelikodušniji odgovor koji može dati Bogu i uvidjeti, s određenom moralnom sigurnošću, da upravo to sâm Bog traži usred konkretne složenosti nećijih ograničenosti, premda to još nije potpuno opredmećen ideal”.⁴⁴

Neki autori, nadovezujući se na engleski prijevod tog odlomka u kojemu je pojam „objective ideal”, prigovarali su kako ovaj odlomak podrazumijeva kako je ideal neostvariv i da će ga mnogi tumačiti kao da ih dvostruko ispričava od obveze da ne djeluju: prvi put jer je ideal samo ideal, a drugi put jer ono što je objektivno primjenjivo ne mora biti subjektivno primjenjivo, tj. primjenjivo na mene u mojim okolnostima i stanju volje.⁴⁵ No ova kritika počiva na pogrešnom tumačenju pojma „ideal”. Kako su istaknuli Fastiggi i Goldstein, u latinskom izvorniku stoji pojam *obiectivum exemplar* (objektivni egzemplar), a *exemplar* nikako ne znači neostvarivi ideal, nego uzor ili primjer koji treba slijediti.⁴⁶ U hrvatskom je prijevodu to odlično

⁴⁴ AL, čl. 303.

⁴⁵ Usp. Christian E. Brugger, Five Serious Problems with Chapter Eight of Amoris Laetitia, *Catholic World Report*, 16.4.2016. Dostupno na [URL: <http://www.catholicworldreport.com/2016/04/22/five-serious-problems-with-chapter-8-of-amoris-laetitia/>], pristupljeno 6. 6. 2022.].

⁴⁶ Robert Fastiggi, Dawn Eden Goldstein, Does Amoris Laetitia 303 Really Undermine Catholic Moral Teaching?, *La Stampa*, 29.9.2017. Dostupno na [URL: <http://www.lastampa.it/2017/09/26/vaticaninsider/eng/documents/does-amoris-laetitia-really-undermine-catholic-moral-teaching-yom5rmElfGPzsMDI-S7o6eP/pagina.html>], pristupljeno 8.6.2022.].

prevedeno kao *opredmećeni ideal* jer se u pojmu opredmećenosti vidi da je ideal nešto ostvarivo, što se može opredmetiti, tj. što je opredmetljivo. Dakle, ne kaže se da je crkveni nauk isključivo apstraktan neostvariv ideal koji bi se trebao prilagođavati pojedincima i okolnostima. Naprotiv, objektivni zahtjevi zakona vrijede isto za sve, ali je bitno da se k punini ispunjenja zakona čovjek približuje postupno, korak po korak. Ne radi se o postupnosti zakona, nego o zakonu postupnosti. Franjo podrazumijeva ostvarenje ideala kao svrhe koja se ostvaruje etapama (stupnjevima) rasta. To ne znači da se ideal mijenja, nego da sposobnost osobe da ostvari ideal napreduje stupnjevito, tj. rastući u zrelosti i svetosti.

Od moralne nesavršenosti ili *neredovite okolnosti* prema idealu se ide *hodom*, i to korak po korak. Stoga prethodni navod iz *Radosti ljubavi* treba razumijevati u kontekstu *Radosti evanđelja*, gdje stoji: „Mali korak usred velikih ljudskih ograničenosti, može biti Bogu ugodniji od izvana gledano ispravnog života onoga koji u svojem životu ne nailazi na veće teškoće.”⁴⁷ Ovdje papa Franjo ne govori ništa novo o idealu kao takvom (jer ga, može se reći, podrazumijeva), već on predlaže pastoralni pristup koji bi one koji ne žive ideal vodio k idealu da ga počnu živjeti.

2.4. Opravdanje intrinzično zlih čina

Također, stavak 303 nipošto ne govori, kako su neki kritičari interpretirali, da Bog u nekim okolnostima želi da čovjek čini intrinzično zle čine, odnosno, u kontekstu rastavljenih i civilno ponovno vjenčanih, da Bog želi da se rastavljeni i civilno ponovno vjenčani upuštaju s nevjenčanim partnerom u spolne odnose izvan braka.⁴⁸ Bogu nikako nisu ugodni grijesi koje osoba čini, ali mu se ugađa postupnim odricanjem i odustajanjem od grijeha ili drugim vrlinama koje je osoba počela razvijati. Rečeno riječima Tome Akvinskoga, Bog je zadovoljan s osobom *secundum quid*, tj. u onom dijelu koji je dobar, ali ne i s grijehom kao takvim koji osoba još uvijek čini.⁴⁹ Djelovanje osobe je dobro naprosto (*simpliciter*) ako je pod

⁴⁷ EG, čl. 44.

⁴⁸ Usp. Josef Seifert, Does pure Logic threaten to destroy the entire moral Doctrine of the Catholic Church?, *Aemaet, Wissenschaftliche Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, 6 (2017.) 2, 2-9.

⁴⁹ Usp. Andrea Tornielli, The correctio? The method is incorrect: they do not discuss, they condemn, interview with Rocco Buttiglione, *La Stampa*, 4. 10. 2017. Dostupno na [URL: <http://www.lastampa.it/2017/10/04/vaticaninsider/eng/inquiries-and-interviews/the-correctio-the-method-is-incorrect-they-do-not-discuss-they-condemn-D7UTkUt9QdTbArDkCCZ4TN/pagina.html>, pristupljeno 8. 6. 2022.]

svakim vidom dobro, tj. ako ne uključuje primjese zla ili moralne nesavršenosti. Papa Franjo ovdje govori o djelovanju koje nije jednostavno dobro, jer ima neku moralnu nesavršenost, ali je dobro po određenim vidom (*secundum quid*). Stavak 303 ne negira postojanje intrinzično zlih čina koji se ne mogu braniti kao izbor. Bogu je ugodno postupno odricanje od grijeha ili ostvarenje nekog dobra, ali nije mu ugodan intrinzično zao čin.

Kada papa Franjo govori o „trenutačno najvelikodušnijem odgovoru koji mogu dati Bogu... premda to još nije potpuno opredmećen ideal”, on tu stavlja naglasak na subjektivne mogućnosti konkretne osobe u *danom trenutku*, a ne na općenitu mogućnost opredmećivanja ideala kao takvog. „Mogućnost” se ne misli ovdje u metafizičkom ili etičkom smislu, kao da bi moralni ideal bio metafizički ili etički neostvariv. „Mogućnost” se misli u praktičnom smislu, s obzirom na konkretne mogućnosti čovjeka *ovdje i sada*, uzimajući u obzir njegove ljudske slabosti, razinu napretka u razumijevanju vjere, stadij rasta u vrlini te ostale čimbenike koji određuju moralni napredak čovjeka kao povijesnoga i kontingentnog bića. Čovjek je pozvan ostvariti ideal, ali uzimajući u obzir vrijeme i konkretne, praktične ograničenosti osobe, može se dogoditi da je osoba u nekom trenutku u stanju taj ideal ostvariti tek djelomično. Objektivni ideal ostaje isti, ali subjektivna mogućnost njegova punog ostvarenja je dinamička i napreduje kroz „etape rasta”. Poruka ovog stavka *Radosni ljubavi* je: upuštati se u spolne odnose s nevjenčanim partnerom intrinzično je zao čin i osoba ga treba prestati činiti. Ipak, „usred konkretnih složenosti nečijih ograničenosti” ponekad subjektivno neće biti moguće opredmetiti ideal u *danom trenutku*, nego će osoba biti potaknuta da napravi korake u smjeru ostvarivanja ideala. Ti koraci su dobri *secundum quid* i može se reći da će Bogu biti ugodni.

Ako se pažnja usmjeri na analizu iskustva, kako predlaže Wojtyła, stvari postaju puno očiglednije. Primjerice, ako je muškarac rastavljen i civilno ponovno vjenčan i istovremeno je nasilan prema ženi te ako u jednom trenutku prestane s nasiljem, Bogu će biti ugodno odustajanje od nasilja, ali ne i nastavak spolnih odnosa izvan braka. Odgovor na Božji poziv da prestane s nasiljem je bogu ugodan čin, ali to još nije u potpunosti opredmećen ideal na koji Bog poziva tu osobu. Zato Bog nastavlja i dalje pozivati tu osobu kako bi sve savršenije živjela ideal koji joj nudi. Stoga nastavak stavka 303 govori da je „razlučivanje dinamično i mora ostati uvijek otvoreno za nove etape rasta i nove odluke koje omogućuju potpunije ostvarenje ideala”.⁵⁰

⁵⁰ AL, čl. 303.

2.5. Pristup pričesti i lom s tradicijom Crkve

Ako rastavljena i civilno ponovno vjenčana osoba nije u stanju smrtnog grijeha (što je ranije pokazano da je moguće), ključno je pitanje: treba li joj dopustiti da pristupi pričesti? Franjo kaže da ako je subjektivna krivnja umanjena „osoba može živjeti u Božjoj milosti, može voljeti, i može rasti u životu milosti i ljubavi, primajući u tu svrhu pomoć Crkve”.⁵¹ U čemu se sastoji ta pomoć Crkve? U prijedornoj 351. fusnoti Franjo daje odgovor: „U određenim slučajevima to može uključivati također pomoć sakramenata.”⁵² Tom se rečenicom dovoljno jasno pokazuje kako se – u određenim slučajevima – otvaraju vrata rastavljenima i civilno ponovno vjenčanima da pristupe pričesti. U nekoliko je navrata istu misao ponovio i sâm Papa.⁵³ Stoga nema prostora tumačenjima da je sve ostalo isto, tj. da *Amoris laetitia* ni na koji način ne otvara mogućnost pristupa pričesti rastavljenima i civilno ponovno vjenčanima.⁵⁴ Može se reći da je to sada – u strogo određenim okolnostima – svakako moguće.

U toj istoj fusnoti Papa ističe i dva bitna načela iz *Evangelii gaudium* koja rasvjetljaju legitimnost takva pastoralnog pristupa. Prvo je načelo: „Ispovjedaonica nije soba za mučenje, već mjesto susreta s Gospodinovim milosrđem”⁵⁵, a drugo je: „Euharistija nije za savršene, već velikodušni lijek i hrana za slabe.”⁵⁶ Iako ta načela nisu kanonske odredbe niti kazuistička pravila, ona jasno rasvjetljaju pristup koji treba zauzeti prilikom vrjednovanja treba li rastavljene i civilno ponovno vjenčane pripustiti pričesti.

Glede prvoga načela, u knjizi *Božje je ime milosrđe*, Franjo predlaže: „Kao ispovjednik, i kada bih se našao pred zatvorenim vratima, uvijek sam tražio nekakvu pukotinu, neki prorez da otvorim ta vrata i da mogнем darovati oprostjenje, milosrđe.”⁵⁷ Na

⁵¹ *Isto*, 305.

⁵² *Isto*, fusnota 351.

⁵³ Pope Francis: “Amoris Laetitia” opens up “many” new possibilities for divorced, remarried Catholics, *Catholic World Report*, 16.4.2016. Dostupno na [URL: <http://www.catholicworldreport.com/2016/04/16/pope-francis-amoris-laetitia-opens-up-many-new-possibilities-for-divorced-remarried-catholics/>], pristupljeno 8. 6. 2022.]

⁵⁴ Tako npr.: Ratko Perić, biskup, Podsjetnik ispovjednicima, *Službeni vjesnik Biskupijâ Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske*, Biskupski ordinarijat Mostar, 3 (2016.), 286.

⁵⁵ *EG*, čl. 44.

⁵⁶ *Isto*, čl. 47.

⁵⁷ Papa Franjo, *Božje je ime Milosrđe: Razgovor s Andreom Torniellijem*, Verbum, Split, 2016., 41.

drugome mjestu podsjeća: „Učenje moralne teologije ne bi trebalo propustiti usvojiti ova promišljanja, (...) posebice da prvo mjesto pripada ljubavi kao odgovoru na potpuno besplatnu ponudu Božje ljubavi. Pokatkad nam je vrlo teško ostaviti mjesta u pastoralu za bezuvjetnu božju ljubav. Postavljamo toliko uvjeta milosrđu da ga lišavamo konkretnog smisla i stvarnog značenja. To je najgori način razvodnjavanja evanđelja.”⁵⁸ Takav pristup postavljanja uvjeta milosrđu ostvaruje se u posebnu pristupu ispovijedi: „Možda iz neke obzirnosti, koja se krije iza velike želje za vjernošću istini, neki svećenici traže od pokornika odluku o kajanju u kojoj nema tračka sumnje, što ima za posljedicu da milosrđe biva zaklonjeno traženjem navodno čiste pravde. Zato je korisno podsjetiti na učenje svetog Ivana Pavla II., koji je rekao da predvidivost novog pada ‚ne prejudicira autentičnost odluke.’”⁵⁹ Dakle, ispovjednici bi trebali tražiti svaki mogući – no, ne i (moralno-teološki) nemogući – način da udjele odrješenje.

Izrečeni pastoralni pristup ispovijedi može i treba biti nadopunjen drugim načelom: „Euharistija nije nagrada za savršene, već velikodušni lijek i hrana za slabe.” Ovo načelo rasvjetljuje mnogo. Naime, bitno je zaštititi dostojanstvo sakramenta koji je uzvišen i svet. Ne smije se obezvrjeđivati ili podcjenjivati sakrament pristupajući mu kao čemu običnu ili svjetovnu, potrebno je pristupiti mu dostojno. Kao što je rekao apostol Pavao: „Tko jede i pije, sud sebi jede i pije” (1 Kor 11, 29) ili „tko god jede kruh ili pije čašu Gospodnju nedostojno, bit će krivac tijela i krvi Gospodnje” (1 Kor 11, 27). Nauk je jasan da se pričesti ne smije pristupiti nedostojno, tj. u stanju smrtnoga grijeha. Kada bi tko rekao kako je to moguće, naštetio bi samoj osobi jer bi ju naveo na grijeh: da *sud sebi jede i pije*. Stoga nipošto nije dobro da osobe u stanju smrtnoga grijeha bez odrješenja grijeha pristupaju pričesti.

S druge strane, iz Pavlovih riječi razabire se da za osobe koje nisu u stanju smrtnoga grijeha, tj. koje nisu lišene posvetne milosti, ne postoji *dogmatska* prepreka da pristupe sakramentu pričesti. Ipak, prepreka može biti pastoralna, tj. može proizlaziti iz opravdane bojazni da bi pripuštanje onih koji su u vidljivu stanju habitualnoga grijeha objektivno teške materije, poput rastavljenih i civilno ponovno vjenčanih, moglo izazvati sablazan među ostalim vjernicima. Sablazan se sržno sastoji u dvjema opasnostima. Prva je što vjernici mogu pomisliti da Crkva ima dvostruka mjerila pa neki

⁵⁸ AL, čl. 311.

⁵⁹ Isto, fusnota 364.

parovi u *neredovitim okolnostima* ne smiju pristupiti pričesti, a neki smiju, što bi se moglo tumačiti da pojedini svećenici ili Crkva daje jednima ono što uskraćuje drugima. Druga je opasnost što vjernici mogu zaključiti da Crkva više ne drži moralno nedopustivim preljub, civilnu rastavu braka ili „drugi brak” te da rastavljeni i civilno ponovno vjenčani mogu pristupiti pričesti. Bojazan od sablazni svakako je opravdana i treba joj odgovorno pristupiti. No kako će se pristupiti sablazni, tj. kako će se se zaštititi od nje, nije stvar dogmatskog nauka, nego pastoralnoga pristupa.

U tom smislu treba tumačiti i nesklad između pobudnica *Amoris laetitia* i *Familiaris consortio*. *Familiaris consortio* zabranjuje pristup euharistiji rastavljenim i civilno ponovno vjenčanim osobama.⁶⁰ Ponajprije, važno je reći da navedenim redcima pobudnice Ivan Pavao II. potvrđuje i iznosi crkvenu praksu, a ne dogmu, dajući dva razloga za takvu praksu: prvi je razlog što su okolnosti u kojima žive rastavljeni i civilno ponovno vjenčani *objektivno* u neskladu s Kristovim naukom, a drugi je razlog što se time vjernici mogu dovesti u zabludu o nauku Crkve o braku.

Općenito, razlozi zbog kojih osoba ne može pristupiti pričesti, svode se na dogmatske i pastoralne.⁶¹ Prvi je razlog dogmatski jer osobe u stanju smrtnoga grijeha ne mogu primiti pričest: to je nauk koji nam je ostavio Krist, koji je nepromjenjiv. Drugi je razlog pastoralno-kanonske naravi te omogućuje zakonitu ili legitimnu auto-

⁶⁰ Cjelovit relevantni odlomak glasi: „Crkva ponovno potvrđuje svoju praksu, temeljenu na Svetom pismu, da ne pripušta u euharistijsko zajedništvo razvedene osobe koje su se ponovno oženile. Oni ne mogu biti pripušteni pričesti zbog činjenice da njihovo stanje i životna situacija objektivno proturječe zajedništvu ljubavi između Krista i Crkve koje je označeno i izvršeno euharistijom. Osim toga postoji još jedan posebni pastoralni razlog: kad bi ti ljudi bili pripušteni pričesti, vjernici bi bili odvedeni u zabludu i zbunjenost glede nauka Crkve o nerazrješivosti braka. Pomirba u sakramentu pokore, koja bi otvorila put euharistiji, može biti omogućena onima koji, kajuci se jer su razvrgnuli savez i vjernost Kristu, iskreno su spremni započeti način života koji više nije u proturječju s nerazrješivošću braka. To znači u praksi da, kada zbog ozbiljnih razloga, poput, na primjer, odgoja djece, muž i žena ne mogu ispuniti dužnost da se rastanu, oni 'preuzimaju na sebe dužnost da žive u potpunoj apstinenciji, tj. apstinenciji od čina koji su svojstveni oženjenim parovima.'” Ivan Pavao II., *Familiaris consortio - Obiteljska zajednica. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., čl. 84. U daljnjem tekstu: FC.

⁶¹ Usp. Andrea Tornielli, The correctio? The method is incorrect: they do not discuss, they condemn, interview with Rocco Buttiglione, *La Stampa*, 4.10.2017. Dostupno na [URL: <http://www.lastampa.it/2017/10/04/vaticaninsider/eng/inquiries-and-interviews/the-correctio-the-method-is-incorrect-they-do-not-discuss-they-condemn-D7UTkUt9QdTbArDkCCZ4TN/pagina.html>, pristupljeno 8. 6. 2022.]

ritetu da pristup pričesti ograniči rastavljenima i civilno ponovno vjenčanima jer bi mogla nastati sablazan budući da je izvanbračna zajednica u suprotnosti s Božjim naukom. Ipak, pastoralno-kanonski razlozi stvar su i ljudskoga zakona te se pristup može promijeniti ili prilagoditi ako se uvidi da koji drugi pristup više odgovara svrsi u vremenu i kulturi u kojoj se pastoralno djeluje. To znači da zakoniti (legitimni) autoritet zbog opravdanih razloga može odrediti izuzetke.⁶²

Pastoralni pristup Ivana Pavla II. stavlja veći naglasak na objektivnu sastavnicu grijeha i na sigurnost od sablazni. No prvi razlog nikako ne uključuje tvrdnju da je osoba u *neredovitim okolnostima* nužno u stanju smrtnoga grijeha te da, *per se*, ne bi mogla pristupiti pričesti. Dakle, još jednom se može utvrditi kako ne postoji *dogmatska* prepreka da rastavljeni i civilno ponovno vjenčani, ako nisu u stanju smrtnoga grijeha, pristupe pričesti.

Ivan Pavao II. i Franjo razlikuju se u pastoralnom pristupu. Ivan Pavao II. je isticao objektivni nesklad izvanbračnih zajednica s Božjim naukom te zaštićivanje zajednice vjernika od zabluda i sablazni. Te je razloge i papa Franjo višekratno naglašavao smatrajući ih legitimnima i važnima.⁶³ Opasnost sablazni uzimaju u obzir i argentinski biskupi u svojim pastoralnim smjernicama koje je Papa podigao na razinu službenoga tumačenja pobudnice.⁶⁴ Tako u devetoj napomeni argentinski biskupi predlažu da se u nekim slučajevima sakramentima može pristupiti izdvojeno, tj. nasamo sa svećenikom, posebice tamo gdje može nastati napetost zbog nesuglasica i sporova. Ipak, tvrde biskupi, istovremeno pastiri moraju pratiti svoje zajednice kako bi rasle u razumijevanju i prihvaćanju, ne stvarajući pomutnju glede crkvenoga nauka o nerazrješivosti braka. Potrebno je sustavno poučavati vjeri i same zajednice kako bi rasle u razumijevanju crkvenoga nauka o olakšavajućim okolnostima i razlučivanju te da budu sposobne shvatiti da Crkva ne može promijeniti svoj nauk o nerazrješivosti braka, ali bi se pastoralnim

⁶² Usp. *Isto*.

⁶³ Njegovim riječima: „Razabiranje nikada ne smije djelovati mimo zahtjeva evanđeoske istine i milosrđa što ih Crkva predlaže. U tu svrhu treba osigurati nužne uvjete krotкости, pridržanosti i ljubavi prema Crkvi i njezinu nauku, u iskrenom ispitivanju Božje volje i želji da se nađe odgovor koji će se s njom što više suobličiti. To su stavovi od temeljne važnosti za izbjegavanje velike opasnosti od nesporazuma, kao što je shvaćanje prema kojem svaki svećenik može začas 'srediti iznimke', ili da postoje osobe koje mogu ishoditi sakramentalne povlastice u zamjenu za usluge.” *AL*, čl. 300.

⁶⁴ Usp. Franciscus PP., Additum ad Epistulam Región Pastoral Buenos Aires, *Acta Apostolicae Sedis (AAS)*, CVIII, 10, 1072-1074.

razlučivanjem moglo spoznati da osobe u *neredovitim okolnostima*, u određenim slučajevima, nisu u stanju smrtnoga grijeha.

Dakle, papa Franjo razumije opasnost od sablazni i nastoji to izbjeći razboritom pastoralnom praksom, kao u slučaju mogućnosti izdvojenoga primanja pričesti, tj. nasamo sa svećenikom. Važno je primijetiti i da pastoralni pristup Ivana Pavla II. koji ne dopušta zakonite izuzetke, ima i svoje nedostatke. Naime, može se dogoditi da se zbog opasnosti od sablazni izgubi *stota ovca* kojoj je zabranjen pristup pričesti, a da ona nije u stanju smrtnoga grijeha. Za katolika, razumije se, sakramentalna milost koja dolazi po pričesti nije tek sporedna stvar u vjerskom životu. Ne može se tek reći da osoba može učiniti tzv. duhovnu pričest jer koliko god duhovna pričest bila blagotvorna, to nije isto što i tjelesno primanje Krista u sakramentu euharistije. Taj sakrament jest hrana koja je slabom i nemoćnom čovjeku prijeko potrebna kako bi se mogao nositi s vlastitim slabostima i navikama te napadima i zamkama zla.

U tom smislu treba tumačiti načelo pape Franje: „euharistija nije nagrada za savršene, već velikodušni lijek i hrana za slabe”. Nije riječ o nakani da se euharistija sačuva samo za savršene jer Crkva nije zajednica savršenih, nego je i zajednica grješnih. Sakrament pričesti pomoć je slabom čovjeku da može živjeti savršenstvo na koje ga Krist poziva (Mt 5, 48). Za rastavljene i civilno ponovno vjenčane, koji žale zbog okolnosti u kojima se nalaze želeći ih promijeniti, ostvarivanje savršenstva na koje ih Isus poziva predstavlja put, i to korak po korak, k ostvarivanju ideala. Na tom putu često se susreću s poteškoćama i padovima (kao i svi) i Crkva im želi izići u susret kako bi im pružila ruku. Crkva se treba upustiti u napor razlučivanja ne bi li uvidjela koji od tih parova ili pojedina nisu u stanju smrtnoga grijeha, koji među tim parovima žele promijeniti svoje stanje i koji su već krenuli na put promjene. Njima Crkva, s obzirom da nema dogmatskih prepreka (nema smrtnoga grijeha), nudi i pomoć sakramenata ispovijedi i pričesti, kako bi im pomogla da ostvare ideal na koji ih Bog poziva. Pristupajući pričesti, takve će se osobe ojačati da snažnije i odlučnije nastave svoj put prema moralno ispravnu životu. Krist želi da se svi ljudi spase i stalo mu je do svakoga čovjeka. Isus je ustanovio Crkvu koja ide čovjeku ususret i nudi mu ruku spasa.

Utoliko treba naglasiti da taj pastoralni hod ima svoju svrhu, tj. nije besciljno kretanje. Svrha je pastoralne pratnje da osobe koje žive u *neredovitim okolnostima* završe u onim okolnostima koje su i objektivno moralno prihvatljive. To će najčešće biti ili kanonsko poništenje prethodnoga braka te valjano sklapanje drugoga braka

ili život u čistoći „kao brat i sestra” kada nema temelja za poništenje prvoga braka ili razdvajanje od drugoga „supružnika” kada je to moguće i kada ne će uzrokovati novi grijeh, i tomu slično.

ZAKLJUČAK

Amoris laetitia ostaje vjerna tradiciji i crkvenom nauku o braku, ali istovremeno donosi promjenu pastoralnog pristupa. Ivan Pavao II. je u *Familiaris consortio* zahtijevao da ponovno vjenčani parovi žive „kao brat i sestra” da bi pristupili pričesti, papa Franjo sada kaže da je moguće i da ranije pristupe pričesti ako su zadovoljeni određeni drugi uvjeti. To ne znači da se svim rastavljenima i civilno ponovno vjenčanima otvaraju vrata pričesti, nego se radi o tome da su otvorena vrata pastoralnom razlučivanju na temelju kojega će svećenik utvrditi postoje li uvjeti za pristup sakramentima. Ono što treba naglasiti, jest da je već Ivan Pavao II. napravio promjenu pastoralnog pristupa, i to puno veću nego Franjo.

Naime, Zakonikom kanonskog prava iz 1917. godine rastavljeni i civilno ponovno vjenčani bili su ekskomunicirani: „Bigamisti, odnosno, oni koji pokušaju ući u drugi brak – čak i samo u tzv. *civilni brak* – dok prva bračna veza još postoji, jesu *ipso facto* ozloglašeni; te ako omalovaže upozorenja svojega Ordinarija i ustraju u toj nezakonitoj vezi, bit će ekskomunicirani...”⁶⁵ Ivan Pavao II. u novom će Zakoniku kanonskoga prava ukloniti tu odredbu, a njegova pobudnica *Familiaris consortio* ističe da Crkva treba učiniti sve kako bi se rastavljene i civilno ponovno vjenčane osobe osjećale djelom zajednice te preporučuje njihovo sudjelovanje u misnom slavlju, molitvi, karitativnim djelatnostima itd.⁶⁶ Međutim, zbog već iznesenih razloga, ne dopušta im pripuštanje pričesti. Papa Franjo čini korak dalje k integraciji te u slučajevima gdje za to postoji opravdan temelj, dopušta određene izuzetke od općega pravila.

Dakle, nema promjene u službenom nauku Crkve – tu *Amoris laetitia* ostaje vjerna tradiciji. No, postoji promjena u pastoralnom pristupu. Neki mogu reći da je to pogrešan pastoralni pristup i o tome se može raspravljati, no važno je naglasiti da nema mjesta

⁶⁵ „Bigami, idest qui, obstante coniugali vinculo, aliud matrimonium, etsi tantum civile, ut aiunt, attentaverint, sunt ipso facto infames; et si, spreta Ordinarii monitione, in illicito contubernio persistent, pro diversa reatus gravitate excommunicentur vel personali interdicto plectantur.” Codex iuris canonici : Pii X pontificis maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. - Om. uspor. nasl.: Codex iuris canonici fontium annotatione auctus MDCCCCXVII.

⁶⁶ FC, čl. 84.

govoru o lomovima, herezama i sl. Pastoralni pristupi i pape Franje i Ivana Pavla II. imaju svoje izazove. U pristupu pape Franje postoji mogućnost da se neki vjernici sablazne, iako je učinjeno sve da se to izbjegne. Zacijelo je moguće da i se pogriješi u razlučivanju o nekim okolnostima. No, u takvim je slučajevima najbolje pomno slijediti smjernice pobudnice *Amoris laetitia* i drugih dokumenata o zreom razlučivanju i pastoralnoj pratnji. I pristup Ivana Pavla II. imao je svoje probleme, npr. moglo se izgubiti mnoge vjernike koji su se osjećali isključeno iz zajednice iako nisu bili u stanju smrtnoga grijeha. Oba pristupa imaju svoje teškoće i svoje prednosti. Konačno, ako se vjernici, teolozi, biskupi ne mogu složiti oko pastoralnog pristupa, mislim da je razborito prikloniti se papi na kojemu je ipak zadnja riječ.

DISPUTED PARTS OF *AMORIS LAETITIA*

Summary

The article touches on some parts of Pope Francis' apostolic exhortation *Amoris Laetitia* that have provoked the greatest controversy in the Catholic public, such as certain points within the eighth chapter concerning the communion of the divorced and civilly remarried couples. The thesis offered by the paper is that what makes the mentioned points controversial is often the wrong framework for the interpretation and approach to understanding *Amoris Laetitia*. Considering that Karol Wojtyła's philosophy is suitable for creating an interpretive framework for the interpretation of the exhortation, the presentation will briefly present the main insights of Wojtyła's philosophy to interpret those places of the exhortation that have provoked controversy in the Catholic public. Special emphasis will be placed on clarifying the places that speak of allowing communion to the divorced and civilly remarried people. The article shows that *Amoris Laetitia* does not bring about a change in the official doctrine of the Church, but it does bring about a change in the pastoral approach.

Key words: *Amoris Laetitia*, Pope Francis, *dubia*